

KAPITTELSTOKJES

Over de luxe en de pracht van het leven hier

Ontsteltenis van een emigranten-echtpaar na 42 jaar terug in Gemert.

Van de emigrant die naar Amerika ging worden doorgaans successtory's verteld. Wel verneemt men vaak dat het ginds hard werken is geweest, maar dat men daarvan toch al gauw de vruchten plukte en ging delen in de welvaart van het land met de onbegrensde mogelijkheden. Daar was alles "modern". Er kwamen ook wel wat spijtoptanten terug maar veel groter was het aantal emigranten dat na twintig, of dertig jaar of nog langer in de vreemde, naar hier kwam voor een paar maanden om de familie weer op te zoeken. En zij waren het met name, die door hun kleding en hun gedrag, over het algemeen ook alleszins uitstraalden dat zij uit de nieuwe wereld kwamen. Bevreemdend is het daarom te lezen in de Peel- en Kempenbode van 21 juli 1894 het relaas van een emigrantenechtpaar dat "de luxe en de welvaart" juist hier ontwaarde. De vrouw van het echtpaar, zekere Johanna Pennings, was geboren te Gemert en was 42 jaar eerder, als twaalfjarig meisje, met haar ouders van hier naar Amerika vertrokken. Na het familiebezoek gaf zij en haar man (Antonius Jansen, geboortig van Vierlingsbeek) te kennen dat zij graag weer terugreisden. Tegenover de correspondent van de krant gaven zij als hun mening: 'dat de pracht en luxe van het leven hier te groot was tegenover ginds en dat zij meer hielden van een goed stuk vleesch dan van een mooien jas of kleeed'.

Na zes weken familiebezoek vertrokken zij vanuit Antwerpen weer naar de Far West. De correspondent vermeldt nog dat hun huwelijk in Amerika werd gezegend met acht kinderen en dat zij in de plaats Little Chute in de staat Wisconsin een flinke boerderij bezaten, waarop hun kroost "den kost" verdiende.

Het postkantoor: een eeuw geleden aanbesteed.

In de Peel- en Kempenbode van 29 november 1893 verscheen onderstaand bericht waaruit men op kan maken dat het voormalige Gemertse postkantoor - dat begin dit jaar een nieuwe bestemming kreeg als restaurant en grand café - precies honderd jaar geleden werd aanbesteed.

"Gemert. Aan het ministerie van Waterstaat, handel en nijverheid werd verleden week aanbesteed: de verbouw van het post- en telegraafkantoor alhier. Minste inschrijver A.J. van Meer te Zevenbergen voor f 10.197,-."

In de zomer van 1894 zal men met de bouw gereed zijn gekomen. Dat de posterijen tevreden waren met het resultaat moge blijken uit het feit dat nog meer dan tien jaar na de verwezenlijking van de (ver)nieuwbouw in een artikel over kantoorlokalen en directeurswoningen in het tijdschrift "De Post- en Telegraafwereld" het postkantoor te Gemert werd geschreven als een modelgebouw voor een plaats van de grootte-orde van Gemert (Vgl. A.Otten, Gemert en de Post, 1988, p.31-33).

Veiling van armen en gebrekkigen.

In de loop van de negentiende eeuw groeide het besef dat de staat meer beschermende maatregelen moest noemen ten aanzien van de armen, de ouden van dagen en de gebrekkigen, in deftige stadhuistaal aangeduid als de "personae miserabiles". De stichtingen en instellingen die zich tot aan de Franse tijd het lot van deze minstbedeelden hadden aangetrokken waren voortgekomen uit de kerk en uit liefdadigheid en ze stonden daarom ook bekend onder benamingen als die van 'Tafel van de Heilige Geest' en van Geef- en Liefdehuizen. In de Franse Tijd was daarvoor een Burgerlijk Armbestuur in de plaats gekomen. Armlastigen werden door haar uitbesteedt bij particuliere instellingen en individuele particulieren. Naargelang de financiële middelen van het Armbestuur dit toelieten én naargelang het aantal armlastigen in een gemeente, werd per persoon een vast bedrag per jaar gereserveerd als tegemoetkoming voor deze opvang. Wanneer de kosten, naar het oordeel van een gemeente, te hoog opliepen werd op vele plaatsen gegrepen naar het middel van een openbare aanbesteding. De

armlastige werd dan 'ge Gund' aan de laagste inschrijver. In het "Fondatieboek van de Zusters Franciscanessen van het Sint Elisabeth-Gasthuis te Gemert" werd gememoreerd dat door de stichting van hun gasthuis eindelijk een streep gehaald kon worden door deze wijze van armenzorg, waarbij de humaniteit maar al te gemakkelijk in het gedrang kwam. Uit mondelinge overlevering tekende men op dat het gemeentebestuur in Gemert "vroeger" als maximale vergoeding f 50,- per jaar ter beschikking stelde aan hen die een bejaarde en/of hulpbehoevende man of vrouw in huis namen. Niet zelden zou het dan gebeurd zijn dat een persoon vooral ook genomen werd voor het geld en dat die beschouwd werd als een werkracht die een slaappleats kreeg toegewezen op de hooischelft of in de schuur...¹

Over de hier geschetste toestanden valt maar weinig meer te achterhalen. Th. Wouters schrijft in zijn boek "Van bedeling naar verheffing - Evolutie in houding tegenover de behoeftige mens te 's-Hertogenbosch 1854-1912" dat in de provinciehoofdstad Den Bosch het "bestellen" van armlastigen op de wijze van een openbare aanbesteding, daar nog plaats vond tot in de tweede helft van de negentiende eeuw.² Aan de hand van een bestedingscontract met de Zusters van Liefde uit de jaren 1819 tot 1855 geeft hij verder een fraai inzicht omtrent de opvattingen die indertijd golden ten aanzien van de armenzorg.

Voor wat betreft een schets van de uitbesteding bij individuele particulieren - en juist daar zullen zich de mistoestanden hebben voorgedaan - moest hij echter in gebreke blijven. Afgaande op een brief in Gemerts gemeentearchief moeten we ons bovendien afvragen of het gebruik van openbare aanbesteding en de gunning aan de laagst biedende, niet al lang vóór 1850 uit humane overwegingen werd verboden. Dat werd namelijk geschreven door districtscommissaris Wesselman van Helmond in een brief van 7 september 1845:³

*Aan Heeren Burgemeester en Assessoren van Gemert,
Ik ben geïnformeerd door den belanghebbende zelfs, dat armmeesteren uwer gemeente voornemens zijn, de armlastige J.G. Hofmans, die na het overlijden zijner moeder in een geschikt huis en bij brave lieden voor f 1,- per week verzorgd wordt, na voorafgegane bekendmaking bij publieke veiling*

Helmond, den 7 September 1845.

Uw
Eeren Burgemeester en
Afdeling van Gemert,

Ik ben geïnformeerd door den belanghebbende zelfs, dat armmeesters wien gemeente voornemens zijn, de armelovige J. G. Hofmans die na het overlijden zijner moeder in een geschikt huis en by brave lieden voor 1. per week verzorgd wordt, na voorafgegane bekenning teking by publieke veiling aan den minstaarnehmenden inden hofte zal worden besteld.

Indat tegen dit in vroeger tijd bestaan hebbend gebruik, reeds voor lang ernstig verbod geslaan is, kan ik niet geloven dat de slaafsche en den mensch tot het redelooze dier vernederende gewoonte alom by u en met u mede weten zoude ~~moevold~~ worden. Ik acht het overbodig omtrent het onkiesche en redelooze van dit gebruik in byzonderheden te treden, doch heb het van mijn pligt geacht, u te moeten uitnodigen, my te informeren, of het opgegeven al of niet der waarheid overeenkomstig is, en op welke wyze in de behoefte van dien perdoon voorzien worde.

De Districts Commissar
Kuyper

*aan den minstaannemenden in den kost zal worden besteld.
Nadat tegen dit in vroeger tijd bestaan hebbend gebruik, reeds voor lang ernstig verbod gedaan is, kan ik niet gelooven dat deze slaafsche en den mensch tot het redelooze dier vernederende gewoonte alnog bij U en met U medeweten zoude gevolgd worden. Ik acht het overbodig omtrent het onkiesche en zedelooze van dit gebruik in bijzonderheden te treden, doch heb het van mijn pligt geacht, U te moeten uitnoodigen, mij te informeren, of het opgegeven al of niet der waarheid overeenkomstig is, en op welke wijze in de behoefte van dien persoon voorzien worde.*

*De Districts Commissaris
Wesselman*

Hoe het ook zij, waarheid of niet, de brief getuigt er in ieder geval van hoezeer armlastigen vreesden om (opnieuw) het onderwerp van een openbare aanbesteding te worden.

Ad Otten

Noten:

1. Vgl. A. Otten, 100 Jaar bejaardenzorg, Bijdragen tot de geschiedenis van Gemert nr.1., 1977, p.11.
2. Th.A. Wouters, Van Bedeling naar Verheffing, Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland, dl.11, 1968, p.385 e.v.
3. Gemeentearchief Gemert, ingekomen stukken B & W, 1845.